

ГОРОХ ЗИМУЮЧИЙ У ПІВДЕННОМУ СТЕПУ: АГРОКЛІМАТИЧНІ УМОВИ ВИРОЩУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Жигайло Т.С., кандидат сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства НААН,
м. Одеса, Україна

Вожегова Р.А., доктор сільськогосподарських наук,
професор, академік НААН

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства НААН,
м. Одеса, Україна

Жигайло О.Л., кандидат географічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Кириллов Ю.О., молодший науковий співробітник

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства НААН,
м. Одеса, Україна

Жигайло Д.С., аспірант

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства НААН,
м. Одеса, Україна

Марчі Д., PhD у галузі сільського господарства
Корпорація Agri 2000, м. Болонья, Італія

Горох є провідною зернобобовою культурою України завдяки високій врожайності, якості зерна та короткому періоду вегетації. Він має важливе значення в харчуванні людей як джерело білка й вітамінів та у тваринництві як цінний корм. Важливою є його агроекологічна роль: фіксуючи понад 100 кг/га атмосферного азоту, горох збагачує ґрунт, знижує потребу в добривах, уповільнює мінералізацію гумусу й підтримує вуглецевий обіг. Це сприяє підвищенню родючості ґрунтів, оптимізації сівозмін і зростанню екологічної стійкості агросистем [1].

Кліматичні зміни суттєво знижують продуктивність культур, зокрема гороху. Нерівномірні опади та посухи, спричинені глобальним потеплінням, актуалізують потребу в нових підходах до його вирощування [2,3].

Метою роботи було проаналізувати результати досліджень формування продуктивності гороху зимуючого в умовах кліматичних змін та визначити перспективи його вирощування в Південному Степу Одеської області.

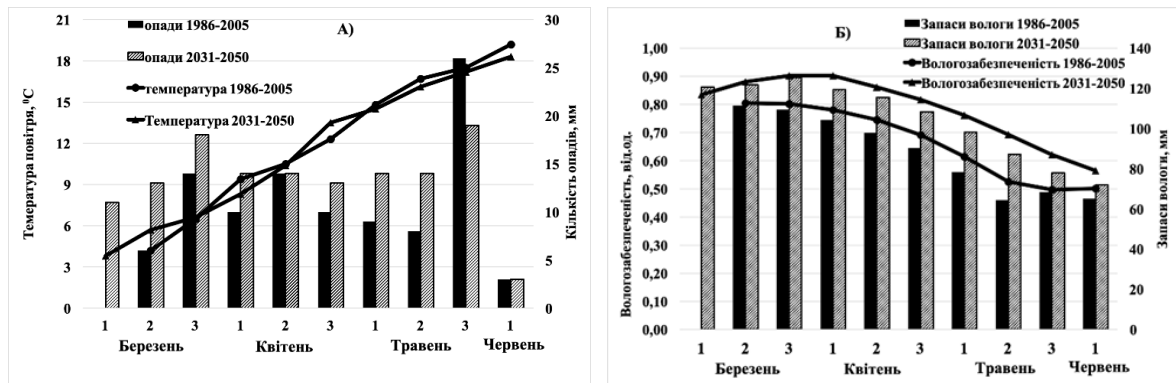
Дослідження проведено з використанням математичної моделі WINTERPEAS-24, що описує водно-тепловий режим і продуктивність культури гороху зимуючого. Для прогнозування перспектив його вирощування в найближчі десятиліття використано сучасний кліматичний сценарій RCP8.5 (Representative Concentration Pathways). Проведено числові розрахунки продуктивності та врожайності посівів зимуючого гороху для двох часових

періодів: 1986–2005 рр. (базовий період) та 2031–2050 рр. за сценарієм RCP8.5 у Південному Степу Одеської області.

Степова зона України характеризується як зона ризикованого землеробства за рахунок недостатнього вологозабезпечення більшості сільськогосподарських культур, в тому числі й гороху ярого. Якщо ввести у сівозміну горох зимуючий, це дозволить отримувати сталий врожай зерна в умовах зростання посушливих явищ у Південному Степу.

Аналіз отриманих розрахунків свідчить, що в середньому за період з 1986-по 2005 роки температура в період відновлення вегетації гороху зимуючого становить 4,2°C (рис. А), поступово підвищуючись до 19,2°C до завершення вегетації. Розподіл опадів за декадами варіює від 6 до 26 мм, причому максимальна кількість опадів спостерігається у третій декаді травня (у восьмій декаді вегетації).

Ці кліматичні умови забезпечують значні запаси продуктивної вологи в метровому шарі ґрунту на момент відновлення вегетації гороху, що складають 112 мм при найменшій вологоємності 137 мм (рис. Б). Рівень відносної вологозабезпеченості у цей період досягає 0,80 відн. од., що свідчить про оптимальні умови зволоження для старту вегетації.

А) середня температура повітря, сума опадів;
Б) запаси продуктивної вологи в 0-100 см шарі ґрунту і вологозабезпеченість посівів.

Рис. Хід агрокліматичних показників за період відновлення вегетації – дозрівання гороху зимуючого у Південному Степу.

Протягом вегетаційного періоду запаси вологи в метровому шарі поступово скорочуються. До четвертої декади рівень забезпечення вологою залишається сприятливим (0,80-0,75 від.од.), хоча кількість вологи знижується до 98 мм. Починаючи з п'ятої декади, запаси вологи падають до 90 мм, що відповідає задовільним умовам зволоження (0,69 від.од.). У сьомій декаді рівень вологості досягає 64–68 мм, що свідчить про перехід до посушливих умов (0,50-0,53 від.од.).

Очікувані зміни клімату створитимуть умови для більшого накопичення продуктивної вологи в метровому шарі ґрунту, порівняно з базовим періодом. Протягом перших семи декад запаси вологи характеризуватимуться як добрі або дуже добрі. Вологозабезпеченість коливатиметься від 0,84-0,90 до 0,86-0,76 відносних одиниць. На момент дозрівання продуктивна волога у ґрунті сягатиме 105% від базового рівня (72 мм проти 56 мм). Ці показники забезпечать задовільний рівень вологи (0,56 від.од.). Умови зволоження під час критичних фаз розвитку, таких як цвітіння і наливу зерна (шоста-сьома декади), залишатимуться добрими (0,76 від.од.) і задовільними (0,69 від.од.). Це виключить негативний вплив на продуктивність та врожайність.

Згідно з прогнозами сценарію RCP8.5 (табл.), агрокліматичні умови весняно-літньої вегетації сприятимуть значному покращенню продуктивності цієї культури. Передбачається, що максимальний індекс листової поверхні зросте до 5,41 м²/м², а фотосинтетичний потенціал листя підвищиться до 169 м²/м², що забезпечить більш ефективне використання сонячної енергії.

На кінець вегетаційного періоду прогнозується значне збільшення загальної біомаси, яка становитиме 1070,74 г/м², що перевищує базовий показник на 61%. Максимальний приріст біомаси на восьму декаду прогнозується на рівні 178% від базового.

Таблиця.

Порівняльна оцінка фотосинтетичної продуктивності гороху зимуючого в різних кліматичних умовах Південного Степу

ПОКАЗНИКИ ПРОДУКТИВНОСТІ		Кліматичні періоди, роки:	
		Базовий	За сценарієм RCP8.5
		1986-2005	2031-2050
Максимальні значення	Індекс листової поверхні, м ² /м ²	3,6	5,4
	Приріст загальної біомаси, г/м ²	204,08	362,55
	Загальна суха біомаса на кінець вегетації, г/м ²	664,36	1070,74
Фотосинтетичний потенціал листя, м ² /м ²		117	169
Урожай зерна, т/га		3,0	4,9

Очікувані кліматичні умови в Південному Степу за обраним сценарієм створюють сприятливі передумови для інтенсивнішого розвитку та формування врожаю гороху. Прогнозується істотне підвищення врожайності зерна – до 4,9 т/га, що на 63% перевищує базовий рівень. Така динаміка свідчить про значний потенціал адаптації культури до майбутніх кліматичних змін і забезпечить суттєве зростання продуктивності агровиробництва в регіоні.

Література:

1. Boincean B.P., Rusnac G.T., Boaghii I.V., Pasat D.I., Gavrilas S. Legumes as an Alternative Source of Nitrogen for Modern Agriculture. *Soils World Heritage*. 2014. P. 343-351. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6187-2_33
2. Vozhehova, R., Marchenko T., Lavrynenko, Yu., Piliarska, O. etc. Strategy for the development of corn growing technology under climate change. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2023. Vol. 23, Issue 4. P. 927–939.
3. Кліматичні ризики функціонування галузей економіки України в умовах зміни клімату: монографія / за ред. С.М. Степаненка, А.М. Польового. Одеса: Вид. «ТЕС», 2018. 548 с.